

“ชุมชนเข้มแข็ง” (Community Strengthening)

อ.กิตติภูมิ ภิญโย

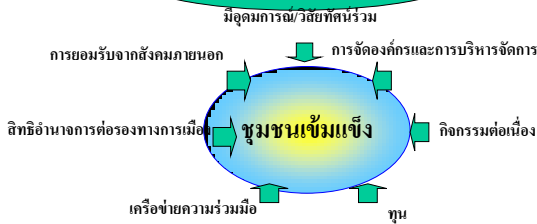

“ชุมชนเข้มแข็งคือหัวใจของการพัฒนาอย่างบูรณาการ”

นายแพทย์ประเวศ วะสี

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

กลวิธี

1. การพึ่งตนเอง
2. ผลัดเพื่อการเข้ามาเป็นผลดีที่ยั่งยืน
3. การพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน
4. การให้ความสำคัญแก่ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาสังคม
5. เน้นความเป็นชุมชน ประชาสังคม และการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และอำนาจในการต่อรองของภาคประชาชน
6. อำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

- 1.1) การค้นหารั้วทรัพยากร
- 1.2) เนื้อหาสาระ ที่จะถ่ายทอด/เรียนรู้ให้แก่บุคคล
- 1.3) วิธีการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนิน

- 2.1) กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน
- 2.2) การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง (ต่อ)

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

- 3.1) การจัดการและการบริหารจัดการ
- 3.2) ส่งเสริมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยอาจใช้เทคนิคการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) หรือเทคนิคอื่นๆ
- 3.3) การประเมินผลของกิจกรรมโดยสาธารณะ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- 3.4) พหุภาคี จัดระบบสนับสนุนกระบวนการและแผนงานโครงการขององค์กรชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ขยายเครือข่ายความร่วมมือ

- 4.1) ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ
- 4.2) พัฒนาความเป็นประชาคมอำเภอ จังหวัด
- 4.3) ส่งเสริมขบวนการเคลื่อนไหว “ประชาสังคม”

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง

การร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน ความรับผิดชอบ หรือหมายถึงการทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยดำเนินการอย่างถูกต้องและเหมาะสมทั้งด้วยความรู้สึกรักผูกพันและสามารถเชื่อถือได้ (สำนักงานโครงการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข, 2545)

การสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพ

หมายถึง

กระบวนการในการเสริมสร้างพลังอำนาจบุคคล กลุ่มคน และชุมชนให้ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ร่วมรับผิดชอบในการกระทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

ระดับของการมีส่วนร่วม

1. ระดับการตัดสินใจ (**Decision-making**)
2. ระดับการร่วมมือ (**Co-operation**)
3. ระดับการใช้ประโยชน์ (**Utilization**)

สมาคมสาธารณสุขของอเมริกา (อ้างถึงใน ริเชพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544)

ระดับของการมีส่วนร่วม

1. ระดับการตัดสินใจ (**Decision-making**)
  - ในระดับนี้ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดการกับกิจกรรมการพัฒนาด้วยตัวของเขาเอง การมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือว่าเป็นการรับผิดชอบด้วยตนเอง (**Level of responsibility by themselves**)

ระดับของการมีส่วนร่วม

2. ระดับการร่วมมือ (**Cooperation**)
  - ในระดับนี้ประชาชนจะให้ความร่วมมือต่อแผนงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจต้องการความเสียสละจากประชาชนในด้านเวลา ทรัพย์สิน และแรงงาน เพื่อช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่ยอมรับได้ (**Acceptable level of participation**)

ระดับของการมีส่วนร่วม

3. ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization)

- ในระดับนี้ประชาชนจะยอมรับและใช้ประโยชน์จากบริการที่ได้วางไว้ให้เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการเท่านั้น

บัญชา แก้วส่อง (2539) อ้างถึงใน ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2544)
จำแนกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมเทียม (Pseudo-participation) หรือการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำ (Passive participation)

การมีส่วนร่วมในระดับนี้ผู้เข้าร่วมไม่มีอำนาจใดๆ ในการตัดสินใจ แต่เป็นกระทำการตัดสินใจของบุคคลอื่นเท่านั้น

ระดับที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial participation)

การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ผู้เข้าร่วมมีส่วนในการเสนอความคิดเห็น แต่อำนาจการตัดสินใจ อยู่ที่บุคคลอื่น

ระดับที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine participation)

การมีส่วนร่วมในระดับนี้ ความคิดเห็นของบุคคลที่เข้าร่วมได้รับการรับฟัง และยอมรับเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ผู้เข้าร่วมนั่นเอง

การมีส่วนร่วมในโครงการ

• ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นเริ่มโครงการ

เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

• ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา

เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

การมีส่วนร่วมในโครงการ(ต่อ)

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ

เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมมือให้กรช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

การมีส่วนร่วมในโครงการ(ต่อ)

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา

เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์หรืออาจจะเป็นผลเสียที่ได้รับจากโครงการ อาจเป็นด้านกายภาพหรือด้านจิตใจก็ได้

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา

เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่าโครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ อาจจะเป็นการประเมินผลความก้าวหน้า หรือการประเมินผลสรุปของโครงการทั้งหมด

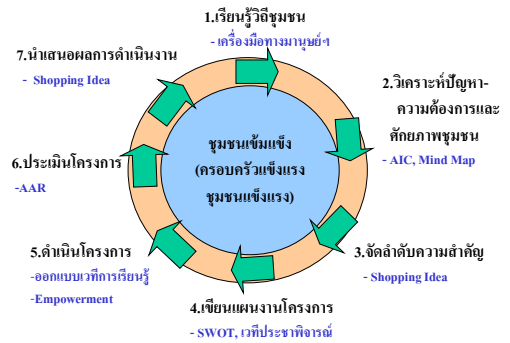
สะท้อนการเรียนรู้

- เราเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน ในเรื่องอะไรบ้าง อย่างไร
- เราสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเรื่องอะไรบ้าง อย่างไร
- กิจกรรม โครงการพัฒนา วัฏจักรรวมๆ ของเราจะให้ชุมชน บุคคล กลุ่มคน องค์กร/ หน่วยงาน ภาคีเครือข่าย เข้ามีส่วนร่วมอย่างไรในระดับใด

ประเด็นที่พิจารณาในการออกแบบการมีส่วนร่วม

1. เรื่องที่จะดำเนินการหรือพัฒนา
2. ความต้องการ/บทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้อง
3. สิทธิและเสรีภาพในการตัดสินใจ
4. ระดับความขัดแย้ง หรือผลประโยชน์ในชุมชน
5. อุปสรรค/ข้อจำกัดด้านทรัพยากร

เครื่องมือเทคนิคการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาพ

กระบวนการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม

(Appreciation Influence Control: AIC)

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation: A)
  - A1: การวิเคราะห์สภาพการณ์ของหมู่บ้านหรือชุมชนในปัจจุบัน
  - A2: การกำหนดอนาคตของหมู่บ้านที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างไร
2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางในการพัฒนา (Influence: I)
  - I1: การคิดกิจกรรมหรือโครงการที่จะให้บรรลุคุณภาพที่พึงประสงค์
  - I2: การจัดจักกลุ่มหรือประเภทและลำดับความสำคัญของกิจกรรม/โครงการ
3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control: C)
  - C1: การแบ่งส่วนรับผิดชอบ
  - C2: การตกลงในรายละเอียดของการดำเนินงาน หรือการสร้างแผนปฏิบัติการ

